

TEHNIC ȘI POLITIC

(Un punct de vedere sociologic asupra rolului intelectualității în sistemul democrației socialiste)

CĂTĂLIN ZAMFIR

Lucrările care promovează punctul de vedere tehnocratic au fost analizate dintr-o mulțime de perspective¹. Cum era și firesc, atenția s-a concentrat asupra ideilor promovate, remarcându-se însă mai puțin o trăsătură generală a acestor lucrări ce ține de metoda de abordare: caracterul lor predominant eseistic, speculativ, nesociologic. Analiza rolului specialistului este, de regulă, realizată de către promotorii tehnocrației în cadrul unei scheme destul de vagi a procesului de conducere. Dealtfel, multe dintre analizele critice ale tehnocrației se înscriu și ele în același tip de abordare.

Pătrunderea rapidă a științei și a specialiștilor în procesul conducerii sociale reprezintă o caracteristică specifică perioadei actuale. În mod special acest lucru este valabil pentru țara noastră. Tovarășul Nicolae Ceaușescu, referindu-se la cincinalul actual, remarcă: „Orientarea de bază a programului-directivă o constituie afirmarea revoluției tehnico-științifice în toate domeniile de activitate, creșterea rolului științei în modernizarea economiei naționale, a întregii vieți sociale, în conducerea societății...”². În ultimii ani a apărut la noi o largă literatură asupra acestui proces. În principal, ea se axează pe două coordonate: pe de o parte, analiza raportului dintre știință și societate în general, știință și conducere în mod particular, pe de altă parte, asupra

¹ Valter Roman, *Tehnocrația și ideologia tehnocratică*, în V. Roman, *Eseuri despre revoluția științifică și tehnică*, București, Edit. politică, 1970; Ovidiu Trăsnea, *Doctrine cu privire la influența revoluției științifico-tehnice asupra sistemelor politice contemporane*, în vol. *Doctrine politice ale capitalismului contemporan*, București, Edit. politică, 1977; Theodor Mărinescu, *Tehnocrație — democrație în capitalismul contemporan*, București, Edit. politică, 1973; Paul Dobrescu, *Critica doctinelor tehnocratice* (lucrare de doctorat, 1981) și *Tehnocrația — model unilateral de raționalizare a politicii*, în vol. *Confruntări în gândirea politică contemporană* (coord. Ovidiu Trăsnea), București, Edit. politică, 1982.

² Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XII-lea Congres al Partidului Comunist Român*, în vol. *Congresul al XII-lea al Partidului Comunist Român*, București, Edit. politică, 1981, p. 43.

mecanismelor organizaționale și a proceselor psihosociale ale participării socialiste la conducere³. Mai puțin a fost însă tratat rolul intelectualității ca o categorie socială în procesul conducerii.

Studiile de orientare tehnocratică în problema rolului intelectualității în sistemul conducerii sociale suferă de două neajunsuri care ne par a fi esențiale. În primul rând, ele tind să trateze intelectualitatea în mod global, ca o categorie omogenă în raport cu conducerea socială. În fapt, intelectualitatea însăși este extrem de diversificată din acest punct de vedere. Ea ocupă poziții diferite în cadrul sistemului de conducere al societății moderne, al cărui grad de complexitate este în creștere rapidă. În al doilea rând, teoriile tehnocratice se bazează pe o imagine simplificată asupra raportului tehnic—politic în actul conducerii. Aceste două mari probleme vor fi analizate în acest studiu. Va fi propusă o *tipologie a pozițiilor și rolurilor* pe care diferite grupuri de intelectuali le au în procesul conducerii sociale. Analiza va fi adâncită prin invocarea, în prelungirea unor studii anterioare, a implicațiilor unor particularități ale actului de decizie asupra raportului dintre componentele tehnice și cele politice ale conducerii.

În fine, o ultimă precizare introductivă. Întreaga analiză se va realiza pe cazul *sistemului socialist de conducere*. Analiza locului și rolului diferitelor grupuri de intelectuali în cadrul conducerii societății noastre socialiste este de natură a facilita o înțelegere mai profundă a structurii și dinamicii sistemului democrației de tip socialist care figurează ca unul dintre obiectivele majore ale programului de edificare și dezvoltare a unui nou tip, socialist, de organizare socială în țara noastră.

Analiza de față are în vedere toate nivelurile conducerii sociale: *microsocial* — conducerea colectivelor de muncă —, *mezosocial* — conducerea diferitelor subsisteme sociale, ca de exemplu întreprinderi, ramuri industriale, comunități umane (orașe, comune, județe) —, *societal* — conducerea societății globale, nivel național.

Patru mari tipuri de poziții ale intelectualilor în cadrul sistemului conducerii sociale vor fi propuse în acest studiu: *poziții de conducere de specialitate*, *poziții de conducere cu profil politic*, *poziții responsabile cu realizarea unor funcții sociale importante* și *poziții de consilierat*. Să le analizăm pe rând.

³ Din mulțimea studiilor publicate în acest domeniu, putem invoca *Introducere în știința conducerii societății socialiste*, București, Edit. politică, 1974; *Știința conducerii societății*, București, Edit. politică, 1971; Mihai Drăgănescu, *Sistem și civilizație*, București, Edit. politică, 1976; Valter Roman, *Revoluția științifică și tehnică*, București, Edit. politică, 1973; Sergiu Tâmaș (coord), *Știința conducerii*, Academia „Ștefan Gheorghiu”, 1981; Nicolae Lotreanu, *Condiția umană a politicului*, București, Edit. politică, 1981.

Poziții de conducere de specialitate. În diferite domenii ale vieții sociale, intelectualii ocupă funcții de conducere în virtutea calificării lor profesionale ridicate în respectivul tip de activitate sau în unele componente importante ale acestuia. Directorul unei întreprinderi este, de regulă, fie inginer, fie economist; directorul unui spital — medic; al unei școli — profesor; al unui institut de cercetări științifice — om de știință. Practic, la orice nivel al conducerii sociale există conducători specialiști. Desigur, funcția lor de conducere este mai largă decât aplicarea cunoștințelor lor de specialitate, acest component fiind însă precumpănitor ca importanță.

De regulă, poziția de conducere de specialist se găsește în sistemul ierarhiei administrativ-statale a conducerii sociale. Rolul asociat ei poate fi determinat pornind de la caracteristicile definitorii ale organizării conducerii socialiste — centralismul democratic, fundat pe principiul conducerii colective, al democrației participative.

Conform principiului democrației participative, fiecare nivel ierarhic nu este un simplu executant al obiectivelor stabilite la nivelul ierarhic superior. El este totodată un participant activ la procesul de elaborare a obiectivelor a căror realizare cade în sarcina sa, indiferent dacă este vorba de conducerea unui colectiv de muncă, a unei secții, întreprinderi sau ramură socială de activitate. De asemenea, el are dreptul și datoria de a participa activ la procesul de conducere de la nivelurile superioare, inclusiv la nivel național. Direcția unei instituții (întreprindere, școală, spital, institut de cercetare științifică) are un rol activ în stabilirea obiectivelor pe care urmează a le realiza. Totodată, participă și la formularea obiectivelor mari ale ramurii de activitate din care face parte. Această componentă a sistemului democrației socialiste am numi-o *democrație profesională*. Ea se referă la posibilitatea și necesitatea, totodată, ca fiecare specialist să participe nu numai ca membru pur și simplu al colectivității, ci și în această calitate particulară a sa la elaborarea obiectivelor și strategiilor din sfera sa profesională de activitate. Conducătorii specialiști, în virtutea pregătirii lor de specialitate, cât și a poziției de conducere pe care o ocupă, pot aduce o contribuție esențială în procesul de conducere socială la toate nivelurile acesteia. Democrația profesională funcționează la nivelul tuturor profesiilor. Ea apare mai pregnant în cazul intelectualității atât datorită pregătirii profesionale, cât și datorită sistemului de valori proprii acestei categorii sociale. În mod tradițional, profesiile intelectuale au fost asociate, mai accentuat decât celelalte profesii, cu exigența asumării responsabile a participării la realizarea obiectivelor sociale din câmpul profesiei lor. Locul central în cadrul acestei categorii de funcții îl are însă organizarea și conducerea sistemului de activitate de care în mod direct conducătorul specialist răspunde.

Spre deosebire de sistemul conducerii ierarhic-autoritare, sistemul conducerii democratic-participative introduce în rolul conducătorului-specialist și funcția de a organiza *participarea* membrilor de care răspunde la conducerea respectivei activități. În raport cu pregătirea fiecărui membru al colectivului său, el trebuie să asigure atmosfera stimulativă a unei munci și conduceri colective. În această perspectivă, în fața nivelurilor ierarhice superioare, el are rolul de a fi totodată veriga de transmisie „în sus” a inițiativelor cristalizate în colectivul pe care îl conduce, a punctului de vedere al acestuia.

După cum se poate observa, poziția de conducere ocupată de specialist are o dublă natură: *ierarhică și tehnică*. Din punct de vedere ierarhic, conducătorul-specialist are de îndeplinit funcțiile schițate mai sus: realizarea sarcinilor stabilite de nivelurile ierarhice superioare, mobilizarea la o participare activă la conducere a colectivului de care răspunde. Din acest punct de vedere, el este sub incidența disciplinei ierarhice și a sistemului de participare democratică. Din punct de vedere tehnic, al aspectelor de specialitate ale muncii sale, rolul conducătorului-specialist este cu totul diferit. În privința componentelor tehnice ale activității, responsabilitatea sa nu se mai definește în raport cu sistemul ierarhic din care face parte și nici în raport cu colectivul pe care îl conduce. Ierarhic, el are obligația de a realiza obiectivele stabilite. Modalitatea tehnică de realizare a acestor obiective cade în competența și responsabilitatea sa. Chiar dacă și acest aspect a fost decis la nivelurile ierarhice superioare, cel puțin într-o anumită măsură, responsabilitatea sa de specialist nu este anulată. În perimetrul problemelor de strictă specialitate, responsabilitatea sa nu poate fi eliminată nici de disciplina ierarhică și nici de mecanismele participării democratice. Membrii unui colectiv de muncă, nespecialiști, nu pot vota pentru sau împotriva unei soluții pur tehnice. Pentru adoptarea unei asemenea soluții, conducătorul-specialist este în întregime responsabil. Evident, în luarea ei el trebuie să asigure participarea și a altor specialiști. Colaborarea specialiștilor la conducere reprezintă un aspect obligatoriu al unei organizări democratice a muncii, fără însă a se confunda în întregime cu aceasta. Responsabilitatea conducătorului-specialist se definește, deci, pe două coordonate: pe coordonata ierarhică, el este responsabil față de nivelurile superioare, cât și față de cele inferioare (în virtutea principiului participării democratice la conducere); pe coordonata specialității, el este responsabil față de comunitatea de specialiști din care face parte, putînd fi controlat, *în mod direct*, doar de către aceasta. În acest punct se poate formula o critică de principiu ideologiei tehnocratice. Într-un sistem democratic, specialistul nu conduce în calitate de specialist decît în sfera aspectelor pur tehnice. În rest, el este supus disciplinei centralismului democratic: pe de o parte, să realizeze în mod disciplinat obiectivele fixate de nivelurile

ierarhice superioare, și, pe de altă parte, să faciliteze participarea la conducere a subordonaților săi. El trebuie, deci, să distingă cu grijă când vorbește în calitate de specialist și când vorbește în calitate de conducător ierarhic sau reprezentant al sistemului pe care îl conduce.

În afară de această funcție generală de conducere, care este în fapt componenta principală a oricărei poziții de conducere, aceasta mai are de îndeplinit o funcție secundară: *promovarea intereselor sectoriale*. Orice sistem social are propriile sale interese, fie ca sistem (interesele unei întreprinderi, ale unei școli, secții, colectiv de muncă), fie în calitate de sumă a membrilor săi (interesele muncitorilor dintr-o secție, ale femeilor cu copii dintr-o întreprindere, ale elevilor dintr-o școală, ale inginerilor dintr-o întreprindere). Aceste interese, pe care le-am numit sectoriale în raport cu interesele sociale globale ale întregii colectivități, pot fi interese economice, sociale, culturale, administrative, profesionale etc. O bună organizare socială trebuie să ia în considerare, pe lângă interesele generale ale colectivității, și interesele sectoriale ale diferitelor grupuri din care aceasta este compusă, organizând condițiile satisfacerii lor echilibrate și echitabile. Interesele sectoriale reprezintă o parte importantă a ceea ce în mod curent se numește interese particulare. De această dată nu este însă vorba de interesele unei persoane sau a alteia, deși și acestea pot fi incluse, ci în principal ale diferitelor segmente din care colectivitatea este compusă. Una dintre funcțiile sistemului democratic este tocmai aceea de a oferi cadrul în care interesele sectoriale să se cristalizeze, să se formuleze, în fine, să se confrunte reciproc și să se armonizeze cu interesele generale în cadrul unei politici coerente și globale. Oricât de centrată uman ar fi, de exemplu, conducerea unei întreprinderi, ea nu poate cunoaște la un moment dat toate interesele sectoriale ale comunității care participă la activitatea sa: femeile cu copii au nevoie de grădiniță, de facilități de îngrijire și educare a acestora, de aprovizionare, eventual de un program de muncă mai flexibil; tinerii au nevoie de posibilități de petrecere a timpului liber, de formare și promovare profesională; inginerii au nevoie de informare de specialitate, de posibilități de a-și exercita și dezvolta capacitățile lor profesionale; un grup de muncă are nevoie de îmbunătățirea condițiilor fizice în care lucrează, un altul de perfecționarea celor social-umane. Toată această mulțime de interese, pe care în principiu orice conducere trebuie să le aibă în vedere, are o distribuție și o importanță concretă imposibil de a fi estimată „din afară”. Soluția adoptată de sistemul democratic de conducere, singura eficientă de altfel, constă în organizarea cadrului în care aceste interese sectoriale pot fi formulate și aduse la cunoștința diferitelor instanțe de decizie. Totodată, în acest cadru democratic se pot formula mai bine și posibilitățile și condițiile satisfacerii acestor interese. Și pentru realizarea acestei funcții, la fel ca în cazul

funcției principale a conducerii analizate mai înainte, sistemul democrației socialiste prevede o pluralitate de forme: unele politice (organizațiile de partid și de U.T.C.), altele sindicale și obștești (sindicat, organizații de femei, de pionieri, de studenți, organizații profesionale, O.D.U.S.). În același timp însă, și sistemul ierarhic are funcția de a promova aceste interese sectoriale. Conducătorul de la fiecare nivel ierarhic are datoria de a transmite „în susul” ierarhiei nu numai inițiativele și propunerile în problemele de muncă ale colectivului pe care îl conduce, dar totodată și interesele sectoriale ale membrilor acestuia sau chiar al sistemului de care răspunde. Un șef de secție, de exemplu, trebuie să promoveze la nivelul conducerii întreprinderii interesele secției sale, ca subsistem al întreprinderii, cât și ale membrilor acesteia. O asemenea funcție nu trebuie, desigur, să degenereze într-o orientare îngustă, „de corp”, care să subordoneze interesele generale celor sectoriale sau să opună diferitele subsisteme cu interesele lor particulare. Accentuând prioritatea intereselor colective, globale, în promovarea intereselor sectoriale, conducătorul trebuie să acționeze în vederea stabilirii unui larg consens asupra justificării, a priorităților și a modalităților satisfacerii acestora din urmă. Această funcție a conducerii sociale — promovarea intereselor sectoriale — reprezintă o modalitate esențială a promovării unei democrații socialiste pluraliste. Pe fondul intereselor generale, interesele sectoriale nu sînt ignorate, ci, dimpotrivă, promovate în larga lor varietate. Desființarea claselor sociale antagonice nu a creat o societate omogenă în mod absolut. Omogenizarea a fost realizată în mod special la nivelul intereselor fundamentale. Societatea noastră este, în fapt, larg diferențiată, fiind compusă din grupuri cu diferite profiluri, generate de pozițiile și rolurile diverse ale organizării unei societăți moderne. Interesele sectoriale trebuie să se exprime într-un cadru democratic, să se confrunte reciproc și să fie satisfăcute pe baza unui cât mai larg consens asupra priorității satisfacerii lor, a condițiilor și a limitelor. Promovarea intereselor sectoriale reprezintă, de asemenea, în principal o componentă nontehnică a rolului conducătorului-specialist.

Poziții de conducere cu profil politic. Conducerea politică se distinge de cea de specialitate prin cîteva caracteristici. În primul rînd, și aceasta pare să fie aspectul absolut definitoriu, o poziție de conducere politică este plasată în punctul în care interesele diferitelor clase și grupuri sociale care compun o colectivitate se confruntă și se armonizează într-o strategie de acțiune unitară. Pluralitatea intereselor nu este ignorată în cadrul sistemului democrației socialiste, ci absorbită într-o politică unitară. Prin aceasta, funcția primordială a unei poziții de conducere poli-

tică este de a formula atât interesele generale, cât și de a realiza consensul social în problemele în care se manifestă o pluralitate de interese. Funcția de promovare a intereselor sectoriale despre care am vorbit mai înainte este eminent politică. Mulți specialiști folosesc pentru a desemna acest punct definitoriu al componentei politice a conducerii ideea de *valoare*. Politicul este definit, în primul rând, prin opțiunea pentru valori, pentru obiectivele majore de realizat, care exprimă astfel interesele fundamentale ale colectivității.

Conducerea tehnică trebuie să se fundeze și ea pe un consens, dar în problemele în care se manifestă o pluralitate de *opinii*, iar nu de interese.

O a doua caracteristică a conducerii politice, ca o consecință a primeia, este faptul că ea tinde să aibă un *caracter mai global* decât conducerea tehnică, specializată. În competența organismelor politice intră, de regulă, o mulțime de probleme cu caracter economic, administrativ, juridic, tehnic-ingineresc, demografic, cultural, sanitar etc. Variatele aspecte particulare ale vieții unei comunități sînt reunite într-o acțiune unitară. Din această cauză, conducerea comunităților umane complexe (atît din punctul de vedere al grupurilor sociale cu interesele lor specifice, cât și din punctul de vedere al problematicii implicate) — comună, oraș, județ, națiune — are un pronunțat caracter politic. Din acest punct de vedere, conducerea unei întreprinderi este accentuat tehnică pentru că întreprinderea este un sistem înalt specializat. Conducerea unei comune însă, datorită faptului că problemele de rezolvat, sînt mai variate, va avea un caracter predominant global și deci politic. Complexitatea sistemelor include prin ea însăși o mare varietate de grupuri și de interese.

Legitimitatea conducerii politice, spre deosebire de cea a conducerii tehnice, specializate, stă în caracterul ei democratic, în faptul că, oferind posibilitatea manifestării intereselor sectoriale diferite, generează integrare și consens.

O conducere politică presupune însă și ea o solidă formație intelectuală capabilă a asigura instrumentele integrării diferitelor orientări, cât și a variatelor cunoștințe oferite de specialiști, într-o strategie de acțiune colectivă și globală. Conducerea politică, prin globalitatea ei, presupune sinteza unei mulțimi de informații. Complexitatea problemelor politice necesită cunoștințe multiple, deprinderi de tip intelectual, operații decizionale complexe ce nu pot fi învățate doar din „practică”. Ele presupun, pe lîngă formația politică, și o solidă formație științifică și general-culturală. Aceasta este de altfel explicația faptului că, de exemplu în țara noastră, s-a acordat o mare atenție formării profesionale și politice a cadrelor de conducere politică.

Ca și în cazul conducătorilor specializați, în sistemul democrației socialiste, conducătorii politici trebuie să îndeplinească un dublu set de funcții: să organizeze, antreneze și motiveze participarea colectivelor și persoanelor la realizarea obiectivelor stabilite la nivel societal, facilitând totodată activă lor participare la conducere, iar pe de altă parte, să asigure exprimarea intereselor sectoriale, confruntarea și armonizarea lor într-o ierarhie de priorități, bazată pe un consens cât mai larg posibil.

Poziții responsabile cu realizarea unor funcții sociale importante. Sînt multe situații în care intelectualii nu ocupă poziții de conducere, dar, prin activitatea lor de realizare a unor funcții sociale importante, participă direct la procesul conducerii diferitelor sisteme sociale. Să luăm, ca exemplu, o ramură a medicinei — medicina socială. Prin profesia sa, medicul care lucrează în acest sistem este interesat de starea sănătății colectivității, promovînd măsuri sociale de conservare și de îmbunătățire a ei. Funcția sa profesională este de a diagnostica starea de sănătate a colectivității, de a formula mijloace de acțiune colectivă și de a milita pentru adoptarea lor în cadrul conducerii sociale. Un ziarist are funcția de a informa colectivitatea despre diferitele evenimente. Un om de cultură creează cultură și mijloace de difuzare în masă a culturii, fiind prin aceasta orientat direct spre participarea activă la formularea politicii culturale. Sociologul are misiunea de a investiga parametrii sociali ai colectivității, promovînd, în limitele competenței sale profesionale, interesele acesteia. Chiar dacă acești specialiști nu au un rol formal stipulat în conducerea socială, ei contribuie masiv la buna desfășurare a acesteia. În cazul acestor funcții social-profesionale se manifestă cu claritate ceea ce mai înainte a fost numită *democrația profesională*. Fiecare specialist este chemat să contribuie cu instrumentele sale profesionale la organizarea și conducerea societății din care face parte, a microcolectivității în care trăiește. Activismul profesional, participarea ca specialist la conducerea socială se realizează pe două căi distincte: pe de o parte, prin sistemul ierarhic de organizare a diferitelor sfere de activitate, iar pe de altă parte, prin mecanismele mai difuze ale sistemului democratic. Organizațiile politice și obștești, sistemul de difuzare de masă a informațiilor sînt mijloace esențiale prin care specialiștii pot contribui la cristalizarea obiectivelor și a strategiilor colective de acțiune. Prin aceste căi, punctul de vedere al specialistului este difuzat în masa colectivității, contribuind la cristalizarea conștiinței colective. Acesta este un rol esențial în sistemul democrației participative. Este cazul, de exemplu, al ecologului. Prin analizele sale el contribuie la cristalizarea unei conștiințe ecologice colective.

Specialistul poate, de asemenea, contribui la conștientizarea intereselor sectoriale specifice colectivității, la înțelegerea și acceptarea lor reciprocă și, prin aceasta, la creerea unui consens în legătură cu modalitățile și prioritățile satisfacerii lor.

Există, deci, o *dublă* cale de [participare a specialistului la conducerea societății din care face parte, fixată și prin tipul de responsabilitate socială care îi este atribuită. El este responsabil nu numai față de sistemul ierarhic în care activitatea sa este organizată, ci și direct față de opinia publică⁴. Profesorul, pentru calitatea muncii sale, răspunde nu numai în fața ierarhiei școlare din care face parte. El este responsabil și direct în fața colectivității. Acest tip de responsabilitate socială directă este valabil pentru toate profesiile care îndeplinesc funcții sociale importante.

Pozițiile de consilierat. De cele mai multe ori, analizele contribuției intelectualității, a științei în general, la procesul conducerii sociale s-au concentrat, nu întâmplător, asupra relației dintre conducător și omul de știință în calitate de consilier. Aici relația știință-conducere socială este cea mai clară. După ce am văzut că există și alte poziții ocupate de intelectuali în sistemul conducerii sociale, ne vom opri mai pe larg asupra acestei relații.

În sistemul conducerii sociale, pozițiile de „conducător” și „specialist” nu se suprapun. Excepție face doar poziția de conducător-specialist. Cei doi au roluri distincte. Structura acestor roluri, în sistemul relațiilor lor reciproce, este determinată de tipul conducerii sociale. În sistemele nondemocratice, omul de știință, în calitate de consilier, tinde a fi subordonat în mod absolut poziției de conducere. El este utilizat ca un instrument al conducerii fie în lupta dintre grupuri și clase sociale (sau, mai particular, dintre grupurile politice), în competiția lor de a obține controlul puterii, fie pentru exercitarea efectivă a puterii pentru promovarea unor interese de clasă și de grup. Într-un sistem democratic, relația dintre conducător și consilier are ea însăși o structură democratică, fiind bazată pe dialog și colaborare. Aici voi insista asupra caracteristicilor distinctive ale rolurilor celor două poziții (de conducere și de consiliere) și asupra relațiilor dintre ele în cadrul democrației socialiste.

Sînt mai multe aspecte care disting în principal poziția de conducere de cea de consilierat. În primul rînd, *orientarea* celor două poziții. Conducătorul este orientat în mod prioritar spre luarea de decizii în pro-

⁴ Responsabilitatea față de colectivitate a specialistului apare foarte clar exprimată în culegerea de interviuri cu un grup mare de specialiști, realizată de Victor Isac, *Viitorul omenirii în conștiința contemporană*, București, Edit. politică, 1980.

cesul activităților sociale practice, în timp ce omul de știință este orientat prioritar spre acumularea de cunoștințe, spre înțelegerea proceselor reale. În al doilea rând, conducătorul are o *poziție legitimată social de a lua decizii* — fie datorită delegării autorității în sistemul ierarhiei de conducere din care face parte, fie prin faptul că are o poziție politică reprezentativă în sistemul democratic —, în timp ce omul de știință poate contribui la procesul de luare a deciziilor doar cu autoritatea specialității sale și în limitele stricte ale acesteia. În al treilea rând, apar diferențe substanțiale în ceea ce privește *poziția lor față de crearea consensului*. Conducătorul, pentru a putea organiza și conduce o activitate colectivă, trebuie să realizeze în mod necesar un consens cât mai larg în jurul deciziilor luate. Mai ales într-un sistem democratic consensul este un obiectiv esențial de realizat în procesul conducerii. Omul de știință nu are ca sarcină realizarea consensului, deși cunoștințele pe care el le furnizează pot contribui la realizarea acestuia. Pentru el însă, consensul este mai mult un ideal, ceva dezirabil de a fi atins, dar pe care nu-l realizează neapărat la un moment dat. În știință, consensul se îmbină cu dissensul, fapt caracteristic pentru starea normală a acesteia. Prin natura sa știința poate funcționa în condițiile unui grad de consens relativ limitat, în timp ce orice activitate colectivă presupune un nivel ridicat al consensului, fie că el este realizat prin mijloacele convingerii, fie prin cele ale autorității.

Funcția de a lua decizii în vederea acțiunii colective prezintă o serie de caracteristici specifice în ceea ce privește atitudinea față de informații și, în mod special, față de *certitudine/incertitudine*. Și din acest punct de vedere există orientări diferite specifice poziției de conducător și celei de om de știință. Poziția de conducere este în mod necesar orientată spre structurarea cât mai clară a situației, spre cumulara diferitelor informații existente într-o imagine organizată care să poată duce la decizii de acțiune colectivă bazate pe un cât mai larg consens. Finalitatea poziției de conducere este, deci, creșterea certitudinii până la punctul la care decizia devine posibilă. Informația are aici rolul de a reduce, deci, incertitudinea. Poziția omului de știință generează în această privință o orientare diferită. Finalitatea sa este de a acumula cunoștințe, de a contribui, printr-un proces de lungă durată, la dezvoltarea cunoașterii. Omul de știință nu este presat să ia decizii definitive de tipul celor impuse de activitatea practică. Și el este interesat de reducerea incertitudinii, însă, prin faptul că nu este forțat să ajungă la decizii finale, fondate pe un solid consens, capacitatea sa de a tolera incertitudinea este mult mai ridicată decât cea a pozițiilor de conducere. Există, deci, între cele două poziții — de conducere și de specialist — un anumit decalaj structural în ceea ce privește atitudinea sa față de incertitudine. Din această cauză, impactul

informațiilor venite din cîmpul științei asupra procesului conducerii nu este neproblematic, așa cum de regulă se consideră. Există o tensiune structurală determinată tocmai de diferențele de orientare față de incertitudine. Știința oferă conducerii sociale o anumită cantitate de informații despre problemele de soluționat, despre posibilitățile de acțiune, despre consecințele probabile ale acestora. Pe ansamblu, informația furnizată de știință are o contribuție net pozitivă. Ea duce la perfecționarea activității sociale de luarea deciziilor, crescînd calitatea acestora. Impactul concret al informației științifice este însă mai complex, putînd prezenta consecințe contradictorii. Să analizăm acest impact asupra celor două mari etape ale activității de conducere: etapa luării deciziilor și etapa postdecizională, a realizării deciziilor adoptate. În prima etapă, cea a luării deciziei, informația oferită de știință are ca funcție principală reducerea incertitudinii — *reductor al incertitudinii*. Ea contribuie la o mai clară și mai diferențiată înțelegere a problemelor de soluționat, la alegerea soluțiilor. În secundar și neintenționat informația științifică poate avea în această etapă și rolul de *producător de incertitudine*. Cu alte cuvinte, în loc să reducă incertitudinea, plusul de informații venit din cîmpul științei o poate mări. Acest fapt se datorează unui anumit specific al relației dintre două aspecte fundamentale înțelegerii umane: *complexitatea înțelegerii și structura ei*. *O creștere a complexității înțelegerii situației în care omul urmează a acționa, determinată de orice plus de informație, nu duce în mod linear și imediat la o creștere a gradului de structurare a acesteia, ci, dimpotrivă, poate avea ca efect imediat o scădere a ei*. Există, astfel, situații în care informațiile furnizate de către știință subminează imaginea practicianului asupra situației în care urmează a acționa, imagine mai simplă, mai rudimentară, dar mai structurată (asociată deci cu un grad mai ridicat de certitudine), înlocuind-o cu o imagine mai complexă, mai diferențiată, dar totodată mai puțin structurată, caracterizată, în consecință, de un grad mai ridicat de incertitudine. După cum se poate observa, gradul de certitudine nu este în funcție de cantitatea de informații, ci de gradul de structurare a acesteia. Așa se explică de ce adesea niveluri scăzute de cunoaștere, dar mai structurate, sînt asociate cu un grad mai ridicat de certitudine decît niveluri de cunoaștere mai ridicate, dar mai nestructurate. Aceasta este rațiunea afirmației făcute mai înainte că, în anumite condiții, impactul informațiilor din știință asupra activității practice de conducere poate să nu fie constructivă, ci distructivă, producînd o complexitate nestructurată, incertitudine deci, cu toate consecințele negative ale acesteia: paralizarea actului deciziei, oscilarea între mai multe alternative, fără a putea opta pentru o decizie sau alta, dificultatea de a realiza un larg consens în jurul deciziilor adoptate. În altă parte am căutat să demonstrăm

că incertitudinea este generatoare de dissens⁵. În condițiile în care știința produce, în faza de luare a deciziilor, un grad prea ridicat de incertitudine (precumpănește rolul de producător asupra celui de reducător de incertitudine) este posibilă apariția unei reacții negative, de apărare, care se poate manifesta în modalități diferite: ignorarea informațiilor de structurante, declanșarea unei atitudini ostile difuze față de sursele de informații suplimentare, blocarea fluxului de informații spre actul deciziei, exercitarea de presiuni asupra specialistului de a structura în mod artificial informațiile furnizate.

Pentru a rezolva această tensiune structurală există însă și o serie de soluții constructive. În primul rând, exigența ca omul de știință, specialistul, să facă un anumit efort de adaptare la cerințele actului conducerii. El trebuie să culegă din câmpul științei acele informații care sînt pertinente pentru decizie, să încerce, cu mijloacele de care dispune, să furnizeze nu numai o înțelegere mai complexă, dar totodată și mai structurată. Nu este întîmplător faptul că în ultimul timp s-a cristalizat tot mai mult o specialitate — aceea de consilier științific — a cărei funcție este de a realiza tranziția informațiilor din știință în actul deciziei. Consilierul științific încearcă să aplice cunoștințele acumulate la definirea problemelor, la formularea soluțiilor, la evaluarea performanțelor. Totodată, în câmpul cercetării științifice se acordă o importanță din ce în ce mai mare *cercetării aplicative*. Dezvoltarea și în câmpul științelor sociale și umane a cercetării aplicative este de natură a apropia substanțial știința de exigențele procesului conducerii sociale.

Colaborarea specialistului la procesul de conducere, în calitate de consilier, trebuie, pentru a fi eficientă, să fie supusă unor reguli clare de conduită. Consilierul, deși trebuie să se apropie de exigențele conducerii, este necesar să-și asume în mod explicit spiritul științei pe care îl reprezintă. Cu alte cuvinte, el trebuie să fie conștient și să explice cu claritate în dialogul său cu conducătorul relevanța parțială a cunoștințelor științifice disponibile, incertitudinea structurală a științei, caracterul ei deschis și revizibil. Încălcarea acestei reguli fundamentale deschide calea pozițiilor tehnocratice. Ideologia tehnocratică se fundează pe afirmația complet străină spiritului științei că specialistul, ca reprezentant al științei, poate oferi soluțiile cele mai bune, pe care conducerea trebuie să le accepte în mod necondiționat. Este ceea ce Bogdan Stugren numea „savanți cu pretenții de profeți”⁶. Analiza întreprinsă

⁵ Problema relevanței condițiilor de cunoaștere asupra actului de conducere am tratat-o pe larg în alte studii: *Strategii ale dezvoltării sociale*, București, Edit. politică, 1978, cap. V; *Sursele cognitive ale contradicțiilor sociale*, în vol. *Contradicțiile sociale în socialism* (coord. I. Tudosescu și A. Cazacu), București, Edit. politică, 1980; *Organization of social systems and development*, în rev. „Viitorul social”, număr special, 1978.

⁶ În vol. *Viitorul omenirii în conștiința contemporană* (coord. Victor Isac), București, Edit. politică, 1980, p. 121.

pînă acum demonstrează că o asemenea pretenție tehnocratică este complet străină științei. Cel puțin a științei actuale. În istoria mai recentă există cazuri de asemenea raport viciat știință-conducere, în care consilierul, în numele unui pretins adevăr formulat de știință, încearcă să preia actul politic al deciziei. În fine, pentru buna funcționare a relației știință-conducere, și poziția de conducere trebuie să-și sporească capacitatea de a asimila informațiile venite din știință, de a le îngloba într-o înțelegere cît mai structurată și coerentă, de a acționa constructiv în condiții de incertitudine. Rezistența la incertitudine este aici esențială. Prin asumarea pozitivă, constructivă a incertitudinii se evită regresul la imagini simplificate, rudimentare, dar înalt structurate ale realității, cantonarea conservatoare în scheme rigide. Asumarea incertitudinii în actul conducerii este o condiție esențială a unei atitudini deschise, novatoare.

Și în faza postdecizională se manifestă orientări structural diferite în relația știință-conducere. Conducerea este concentrată pe mobilizarea energiilor în vederea realizării deciziilor luate. În această activitate este normal ca ezitățile și incertitudinile anterioare adoptării deciziei să fie sensibil diminuate. Trecerea de la faza de decizie la cea de execuție este însoțită de o reducere semnificativă a incertitudinii privitoare la actul deciziei propriu-zise. În această fază știința are de îndeplinit mai multe funcții distincte. În primul rînd, ea trebuie să sprijine efortul conducerii de a realiza deciziile luate, contribuind la elaborarea mijloacelor practice de acțiune. În al doilea rînd, ea trebuie să ofere un feed-back asupra rezultatelor obținute prin aplicarea deciziilor luate. Analiza rezultatelor, evidențierea diferitelor consecințe neintenționate și adesea neprevăzute pot contribui substanțial la perfecționarea activității practice a sistemului în cauză, fie prin perfecționarea mijloacelor utilizate, fie prin schimbarea lor. În fine, în al treilea rînd, știința are funcția de a explora în continuare alternativele posibile de acțiune. Există argumente puternice pentru a considera că, în condițiile complexe în care sistemele sociale acționează, nu este necesar ca deciziile adoptate să fie cele mai bune. Ele pot da rezultate satisfăcătoare, existînd însă posibilitatea și a unor soluții mai bune. Conducerea nu poate însă amîna decizia pînă cînd va fi sigur că a ajuns la soluția cea mai bună. Factorul timp este critic în activitatea practică. Din această cauză, paralel cu activitatea de realizare a deciziilor adoptate, se poate desfășura o activitate de explorare continuă a posibilului acțional pentru a găsi eventual, soluții mai bune. În plus, modificarea situației inițiale, în timp, poate de asemenea să impună necesitatea revenirii asupra deciziilor luate. Noi factori pot face soluția inițială inadecvată sau pot deschide posibilitatea unor soluții semnificativ mai bune. Știința are un rol crucial în activitatea de explorare a alternativelor. O asemenea

explorare nu este de natură a crește eficiența practică imediată a conducerii. Ea sporește însă capacitatea acesteia de a acționa flexibil, de a se adapta la noile condiții.

Dacă analizăm cu atenție aceste trei funcții ale științei în faza postdecizională vom observa diferențe sensibile în ceea ce privește influența sa asupra stării de incertitudine a sistemului de conducere. Primele două funcții sînt cert reducătoare de incertitudine. Cea de-a treia însă este producătoare de incertitudine. Ea întreține mereu deschisă întrebarea: este decizia adoptată și practică cea mai bună posibilă? Nu vom mai insista asupra tensiunilor potențiale provenite din acest decalaj de orientări și nici asupra soluțiilor de rezolvare a lor. Acestea sînt în linii generale similare cu cele analizate mai pe larg în cadrul primei faze, a luării deciziei.

Am acordat un loc mai larg analizei aspectului tehnic al colaborării specialistului în calitate de consilier la realizarea conducerii sociale, deoarece acest aspect a fost mai puțin analizat din perspectiva propusă aici. Nu trebuie să trecem cu vederea însă nici celălalt aspect care diferențiază net poziția de conducere de cea a specialistului — legitimitatea socială a deciziei și în general a actului de conducere. Conducătorul este reprezentant al colectivității, mediind participarea acesteia la actul conducerii. El este fie investit cu autoritatea ierarhică de a decide într-o anumită sferă, fie în calitate de reprezentant al unei colectivități sau grup social exprimă interesele și punctele de vedere ale acestora. În ambele cazuri, el exprimă o voință colectivă, fiind, din acest punct de vedere, supus controlului colectivității. Consensul constituit în jurul conducerii nu are surse exclusiv cognitive, ci totodată și o importantă sursă socială — caracterul de reprezentativitate și sau autoritate. Omul de știință nu deține decît autoritatea pe care cunoașterea o conferă. Politic, el nu se reprezintă decît pe el însuși. Activitatea sa de consilierat reprezintă o altă modalitate prin care se realizează *democrația profesională*. Prin consilierii științifici, comunitatea științifică își aduce contribuția sa la buna funcționare a conducerii sociale. Și în acest caz ea participă la conducerea socială, nu în calitate de comunitate socială cu propriile sale interese, ci de comunitate științifică. Într-un fel, deci, consilierul este reprezentantul comunității științifice. Din această cauză, într-un sistem democratic este de așteptat a se dezvolta *modalități de control* din partea comunității științifice asupra activității consilierilor. Un asemenea control are funcția de a asigura transmiterea corectă a rezultatelor obținute de știință conducerii sociale practice.

Analiza sistemelor politice caracteristice democrației burgheze pune în lumină o serie de aspecte negative ale asimilării științei, prin intermediul instituției consilieratului, în sistemul conducerii sociale.

Aici, grupurile politice, în lupta lor pentru obținerea controlului asupra puterii, utilizează tot mai frecvent și eficace știința. Consilierul științific devine un membru al echipei care luptă pentru putere, identificându-se astfel cu logica acestei lupte partizane. Obținerea și menținerea puterii primează aici asupra oricăror altor considerente. Din instrument al democrației, știința poate fi convertită în mijloc al exercitării antidemocratice a puterii. Pentru a diminua o asemenea tendință comunitatea științifică tinde să completeze controlul de specialitate exercitat de ea cu un control de tip politic și etic. Și în fapt ea s-a manifestat în numeroase ocazii în acest sens, promovând norme menite a limita pericolul utilizării științei în scopuri manipulative.

Într-un sistem democratic autentic, ca cel socialist, în mod necesar instituția consilieratului tinde să se extindă. Pe lângă consilierul direct conectat cu sistemul conducerii sociale se dezvoltă tot mai mult un nou tip de consilierat — *consilierul colectivității*. Funcția acestui consilierat este aceea de a contribui la creșterea capacității de participare a întregii colectivități la conducerea societății. O asemenea funcție devine crucială în procesul promovării noului tip de democrație participativă, bazată pe principiul autoconducerii și autogestiei, pe calea căreia țara noastră s-a angajat. În această calitate, omul de știință ajută colectivitatea, diferitele grupuri sociale să-și formuleze cu claritate interesele proprii, să înțeleagă, într-o manieră complexă, condițiile concrete și posibilitățile de acțiune, să elaboreze strategii alternative și, în fine, să opteze în cunoștință de cauză. Difuzând larg informația științifică în masa colectivității prin diferite modalități și în primul rând prin mass-media, știința contribuie totodată la exercitarea controlului democratic al colectivității asupra conducerii sociale la diferitele ei niveluri.

Cele patru poziții pe care le poate ocupa intelectualitatea în procesul conducerii sociale analizate în acest studiu se întrepătrund într-o largă măsură. Există însă trăsături caracteristice distinctive care justifică analiza lor separată. O asemenea analiză poate avea numeroase implicații practice, ea oferind posibilitatea precizării la nivelul conștiinței colectivității a diferitelor roluri pe care intelectualii le au de îndeplinit în cadrul complex al conducerii societății noastre, făcând astfel mai eficientă această participare.

În plus, din analiza raportului politic-tehnic în procesul conducerii reies argumente puternice în favoarea ideii că sistemul socialist de conducere nu poate fi orientat tehnocratic, ci democratic. Tehnocrația apare nu ca o caracteristică reală a unui posibil sistem de conducere, ci ca o ideologie menită să acopere o structură în fapt nedemocratică, în care un grup particular și-a impus controlul asupra puterii politice.